

Nämndemäns politiska tillhörighet färgar domar

Två nya studier visar samband mellan politisk tillhörighet och utfallet i olika domar. Rättsprofessorn Mårten Schultz säger att resultatet kan urholka förtrondet för rättsstaten.

FOTO: RIKARD WESTMAN

7 Vi plockar i stort sett folk från gatan och gör dem till fullbordade domare, det klarar de inte av.

Mårten Schultz

Enligt en ny studie från Uppsala universitet, gjord av Linna Martén, så skiljer sig utfallet i migrationsdomstolar i landet kraftigt åt. Studien, som är en del av en doktorsavhandling, bygger på samtliga 15 500 asyldomar från migrationsdomstolarna i Malmö, Göteborg och Stockholm mellan 2011 och 2013 där nämndemän deltagit. I genomsnitt ändrar migrationsdomstolarna ett avslag till ett bifall i 13 procent av fallen. Men i fall där nämndemän som har nominerats av Sverigedemokraterna sitter i rätten är siffran endast 9 procent och för nämndemän som har nominerats av Kristdemokraterna är det så mycket som 15 procent. Nämndemannens politiska hemvist ser alltså ut att kunna påverka om en asylsökande får stanna i Sverige eller tvingas åka tillbaka till sitt hemland.

Liknande mönster kan man se i

en annan ny studie från Handelshögskolan vid Göteborgs universitet. Studien utgår ifrån nyinsamlat material från 950 fall, prövade vid Göteborgs tingsrätt mellan åren 2009–2012 med slumpmässigt tilldelade nämndemän. Studien visar att fällande domar mot åtalade med distinkt arabiskt klingande namn ökar markant när de tilldelats en sverigedemokratisk nämndeman, medan fällande domar där en kvinna är offret, ökar om en av nämndemännen är vänsterpartist.

MEN MARIKA AF WINKLERFELT, ordförande i Nämndemännens riksförbund, ifrågasätter studien.

– Vi har bara läst studien, vi vet inget om hur den är gjord. Av dessa 15 500 asyldomar har bara nämndemän från Sverigedemokraterna suttit i 1000.

Jag ifrågasätter statistiken. Det gäller även att komma ihåg att Migrationsverket redan avslagit de mål som går upp i migrationsdomstolen.

Hon säger att justitieminister Morgan Johansson (S) har uttryckt att han inte kommer att ändra på något i nämndemannasystemet. Det man dock vill är att få partierna att ändra på villkoren för tjänstgöring, så även yngre med familj och barn kan sitta som nämndemän. Som det är nu är medelåldern hög, arvodet knappt, och möjligheten svår att sitta i långmål, för dem med vanliga jobb.

Vad är de främsta fördelarna med nämndemän?

– I en demokratisk rättstat ska man ha insyn i domstolarna. Vad gäller bevisvärdering kan

en lekmannadomare göra det precis lika bra som en jurist. Att sitta som domare hela dagarna kan göra juristen hemmablind, vilket underlättar med nämndemännen i domstolen som även gör att korruption undviks, säger Marika af Winklerfelt.

MEN RESULTATET AV DE BÅDA studierna har satt igång en debatt om rättssäkerheten i nämndemannasystemet. En av kritikererna är Mårten Schultz, som är professor i civilrätt vid Stockholms universitet.

– Nämndemannasystemet är populärt bland politiker. Självklart ska man inte underskatta det historiska perspektivet, där det var tänkt att man skulle dömas av vanligt folk, av sina likar. Men samhället är mer komplext i dag. Vi plockar i stort sett folk från gatan och gör dem till fullbordade domare, det klarar de inte av. De skulle behöva ha en mer rådgivande funktion, inte att deras röst har samma tyngd som en juridisk domare, säger Mårten Schultz.

UNDER SENARE TID har det även uppmärksammats att flera nämndemän har skrivit rasistiska inlägg på olika forum på nätet, bland annat på Flashback, under pseudonym. En SD-nämndeman

i Umeå tingsrätt fick sparken nyligen på grund av rasistiska inlägg, till skillnad från en SD-nämndeman i Göteborg som fick sitta kvar, på grund av att bevisningen var för svag. Men Mårten Schultz är kritisk till att nämndemän så lätt kan stängas av i dag. Nämndemän och domare har fått en för svag roll vilket riskerar att

Zayera Khan.

Hon blev nämndeman för att

Zayera Khan är nämndeman sedan två år tillbaka. Hon ser många brister i nämndemannasystemet och tycker att det måste bli mer representativt för folket.

– Nämndemannakåren består främst av vita, välmående höginkomsttagare.

Zayera Khan kommer på sin cykel, rosigt och glad, men trött efter en lång dag på jobbet. Vi tar oss till ett närliggande fik på Södermalm i Stockholm. Zayera är i dag 41 år, bor på Södermalm och kom som tioåring till Lund med sina pakistanska föräldrar. Hon jobbar i dag som interaktionsdesigner i eget företag och är

även miljöpartist och dokumentärfilmare. Hon berättar hur hon alltid har intresserat sig för samhället från ett inifrån-perspektiv. Till skillnad från många aktivistvänner ville hon in i partipolitiken för att förstå hur strukturerna fungerar, för att därefter kunna vara med och förändra det som skevar. Därför tackade hon för två år sedan ja till att bli nämndeman i tingsrätten, och för ett halvår sedan även i hovrätten.

– I dag är genomsnittsåldern för en nämndeman 57 år. Det är inte representativt för hur Sverige ser ut. Nämndemannakåren består främst av vita, välmående höginkomsttagare. Det är extremt problematiskt med tanke på att nämndemannasystemet ska vara representativt för folket, säger hon.

Zayera berättar att när hon började som nämndeman fick hon ett introduktionssamtal då de förklarade hur det fungerar i en domstol, vad som är en jävsituation, vad de olika rollerna som åklagare och målsägarbiträde innebär och vilken klädkod som råder i en rättsal. Med andra ord fick hon lära sig väldigt lite om värdegrund och bemötande.

RENT PRAKTISKT fungerar det så att man som nämndeman kommer direkt till sitt mål. I tingsrätten får man inte något underlag skickat till sig enligt Zayera, förutom i de långa målen. Det till skillnad från i hovrätten, förvaltningsrätten och migrationsdomstolen där man alltid får ett underlag. I tingsrätten får man